
DISCUȚII

LR, V, 1976, nr. 5.

DESPRE LIMBA ȘI STILUL TRADUCERILOR DIN NEKRASOV

DE
EM. LEVIȚCHI

Studiul classicilor literaturii ruse a căpătat o amploare considerabilă în țara noastră. Un ajutor prețios în aprofundarea problemelor literaturii ruse îl constituie numeroasele traduceri, atât ale operelor unui șir de scriitori, cât și ale studiilor de critică și istorie literară.

Dacă acum câțiva ani exigența față de traducători era minimă — editurile fiind bucuroase să primească orice traducere care prezenta un scriitor necunoscut sau puțin cunoscut — în ultimul timp se acordă o deosebită atenție calității versiunii românești. La realizarea unor traduceri valoroase au contribuit scriitori români dintre cei mai de seamă ca: Mihail Sadoveanu, Alexandru Philippide, Tudor Aighezi, Cezar Petrescu, Otilia Cazimir, Eusebiu Camilar ș.a.

Publicul nostru a putut cunoaște astfel scriitori ca: Radișcev, Fonvizin, Krilov, Pușkin, Lermontov, Gogol, Turgheniev, Saltikov-Șcedrin, Tolstoi, Cehov și alții. Părea ciudat însă faptul că un poet mare, poetul țărănimii ruse, luptătorul înflăcărat al veacului trecut, N. A. Nekrasov, a fost uitat.

De aceea apariția în 1953 a «Poemelor alese», iar în 1955 a primului volum de «Opere alese» de Nekrasov¹⁾ ar trebui salutăată cu deosebită bucurie. Într-adevăr, dacă un singur poet s-a încumetat să-l prezinte pe Nekrasov publicului român, înseamnă că traducerea operei poetului rus prezintă dificultăți considerabile.

¹ N. A. Nekrasov, *Opere alese*, vol. I. În românește de Miron-Radu Paraschivescu. București, Cartea Rusă, 1955.

Miron-Radu Paraschivescu s-a ocupat un timp de traduceri din Puşkin. Din vasta operă a acestui poet, el a ales, și nu întâmplător, basmele—după cum nu poate fi întâmplătoare nici alegerea operelor lui Nekrasov. M. R. Paraschivescu se simte atras de creațiile literare cu profunde rezonanțe folclorice.

În realizarea unei traduceri valoroase, preferințele pentru un poet sau altul au o deosebită importanță. Ele constituie premisele unei traduceri artistice. Versiunea românească a «Povestirilor unui vânător» de Turgheniev nu este percepută ca o traducere. Cititorul are impresia că Turgheniev însuși și-a scris opera în românește, atât de vii sînt imaginile, atât de natural e cursul lin al narațiunii, atât de expresiv e limbajul eroilor, atât de sobru și cald, în același timp, e stilul. O lume demult apusă, cu toate durerile și frământările ei, cu toate contradicțiile, răsare din paginile volumului. Se poate spune pe drept cuvînt că traducerea, în cazul de față, egalează originalul, ceea ce constituie un fenomen extrem de rar în istoria traducerilor. Afinitățile dintre M. Sadoveanu și I. Turgheniev sînt puternice. Pătrunzînd în adineul creației scriitorului rus, surprinzînd toate nuanțele de idei și sentimente, toată bogăția de imagini, M. Sadoveanu le-a transpus în limba romînă cu măiestria neîntrecută a celui ce cunoaște întreaga bogăție și expresivitate a graiului nostru. Și dacă Turgheniev a rămas Turgheniev, faptul se datorește artei deosebite a scriitorului romîn de a nu copleși prin propria sa personalitate, prin specificul gîndirii și stilului, figura scriitorului rus, ci numai de a o reliefa mai puternic.

Creația atât de originală, de specific rusească, a lui Saltîkov-Șcedrin nu și-a pierdut în traducere vigoarea și nici specificul, datorită vervei satirice, mușcătoare a lui Tudor Arghezi.

Imaginația vie, umorul și spontaneitatea poetului sovietic S. Mihalkov s-au dezvăluit cititorilor noștri — mari și mici — prin minunatele versuri ale Otiliei Cazimir.

Analiza traducerilor realizate de M. R. Paraschivescu ne dă însă de gîndit.

Basmele lui Puşkin, în versiunea lui M. R. Paraschivescu, ar putea crea — la un cititor neprevenit — impresia că Puşkin nu e poet, că e greoi, obscur și absurd uneori. Din fericire, Puşkin este unul din poeții cei mai cunoscuți publicului nostru. De aceea citind că veverița „pe bot cîntece spune”, sau că țaranul, omorînd un urs cu „iataganul”, în același timp „cu o piatră drept în cap i-a dat, mai sus de buric, mai jos de ficat”, noi nici o clipă nu vom crede că aceste expresii și imagini îi aparțin poetului rus, ci vom înțelege ușor că ele se datoresc traducătorului. Nu e nevoie să citești tratate de zoologie ca să-ți dai seama că urșii (ca și alte animale) nu au capul situat între buric și ficat! Nu-i nevoie de pregătire filologică specială pentru a afirma că un cîntec nu se spune „pe bot”.

Trebuie să recunoaștem însă că de la această primă încercare M. R. Paraschivescu a progresat. «Poemele alese» de Nekrasov, publicate în versiune românească în 1953 (colecția Biblioteca pentru toți), conțin mult mai puține greșeli decât traducerea lui Pușkin. Volumul de opere alese, apărut în 1955, înseamnă, față de prima versiune, un progres. Și totuși nu e greu să ne dăm seama că adevăratul Nekrasov va rămâne tot așa de puțin cunoscut cititorilor români ca și pînă în prezent.

Studiul introductiv, semnat de Emma Beniuc, trezește curiozitatea cititorului, stimulează interesul lui, pentru opera unuia din cei mai de seamă poeți ruși. Nimeni nu se mulțumește însă cu aperitivul atunci cînd se așteaptă la o masă copioasă. Promisiunea unei bucurii nu poate înlocui bucuria însăși. Semnificativă este în studiul introductiv ocolirea problemelor măiestriei artistice. Pentru a vorbi, de pildă, de stilul lui Nekrasov, autoarea studiului ar fi trebuit să se sprijine pe exemple luate din versiunea românească. Bănuim că nimic altceva, în afară de deficiențele traducerii, nu a împiedicat-o să facă aceasta.

Și atunci, zadarnice sînt eforturile de a ne prezenta versiunea românească în lumină favorabilă: *Astăzi, cititorii din țara noastră vor avea în sfîrșit prilejul să cunoască amplu opera poetică a lui Nekrasov în traducerea poetului Miron-Radu Paraschivescu, care izbuțește să păstreze patosul, prospețimea și spontaneitatea versului marelui cîntăreț al poporului rus, cu năzuințele sale spre o viață dreaptă și demnă. Deși transpunerea specificului rusec din poezia lui Nekrasov în românește prezintă greutăți multiple și complexe, meritul redării artistice a bogăției de idei și imagini realizate de Miron-Radu Paraschivescu este de a fi găsit în tezaurul graiului nostru mijloacele de valorificare deplină a originalului, cu toate valențele și nuanțele lui, păstrîndu-i întreaga expresivitate, muzicalitate și vigoare* (p. 24). Aceste aprecieri elogioase pot fi socotite în cel mai bun caz un act de politețe.

Poate însă ne înșelăm? Poate că traducerea este într-adevăr bună?

Se știe că o traducere bună presupune în primul rînd înțelegerea textului original, care implică o cunoaștere profundă a epocii respective, a concepțiilor scriitorului, a conținutului de idei al operei și a specificului măiestriei artistice, și în al doilea rînd redarea lui prin mijloacele pe care le oferă limba în care se traduce.

Nu traducem cuvinte izolate, nici propoziții, ci transpunem într-o altă limbă idei și imagini care constituie un tot organic. De aceea sînt absolut necesare atît documentarea serioasă și aprofundarea textului pe care intenționăm să-l traducem, cît și selectarea mijloacelor de expresie pe care le oferă limba în care vom traduce. Din moment ce nu se poate traduce *ad litteram*, trebuie să ne dăm seama exact în ce măsură ne putem îndepărta de text (mai ales dacă e vorba de o traducere în versuri), la ce putem renunța și ce trebuie neapărat să păstrăm, în ce spirit trebuie să facem

unele adaosuri, fără a știrbi ideea sau imaginea, fără a distruge specificul operei.

Nu se poate spune că M. R. Paraschivescu e sclavul textului rusesc, că evită să se îndepărteze de original sau să intervină în unele cazuri, cu completări. Dimpotrivă. [Numai că acest elan interpretativ e plin de surprize și ezitări. Cititorul versiunii românești a poeziilor lui Nekrasov înțelege ușor că traducătorul nu a aprofundat opera scriitorului și condițiile în care acesta a trăit, ci s-a mărginit la interpretarea liberă a textului original. Vom alege la întâmplare câteva exemple :

În poemul «Sașa», Nekrasov a creat figura tipică a omului de prisos, Agarin, urmaș al lui Oneghin, eboșa lui Rudin. Agarin e prea inteligent ca să urmeze calea celor mulți ; el își dă seama de contradicțiile epocii sale, visează fapte mărețe, dar e incapabil de cel mai mic efort. Iată cum ni-l prezintă M. R. Paraschivescu :

*Într-una mergînd pe cărarea bătută,
Nu-i leneș, ci mintea a prins să-și ascută* (p. 93).

În textul rusesc citim :

Благо итти по дороге избитой
Лень помешала, да разум развитый.

În traducere românească :

*Pentru că lenea și mintea ageră
L-au împiedicat să meargă pe cărarea bătută.*

Agarin, în versiunea lui M. R. Paraschivescu, e un om de rînd, care merge pe drumul celor mulți, nu-i leneș, n-are însă avînturi, nici năzuințe. Deci cu totul alt erou.

Cu aceeași ușurință, traducătorul îl gratifică pe Kraevski, editorul revistei «Otecestvennîie zapiski», cu epitetul de *misit*, deși în original avem cuvîntul прожектёр adică autor de proiecte năstrușnice (Dicționarul rusoromîn, Moscova, 1954).

*Și i-a venit
Un chef, pe-atunci, unui misit
Ce-n orișice cîștig vedea,
Să scoată o revistă mare* (V. G. B linski, p. 100).

Pentru că traducătorul nu cunoaște, probabil, categoriile sociale din vechea Rusie, traduce cuvîntul кучник prin *îrgoveț*, deși în poezie se vorbește de negustori ambulanzî, iar titlul ei este în traducere *marchitanji* (ar putea fi și *coropcarii*).

Poezia «Înainte de ploaie» se încheie cu o imagine puternică, prin care tristețea nelămurită, provocată de o zi mohorită, capătă rezonanțe largi : o căruță trece-n goană ; de sub coviltir se ivește, simbolică, figura jandar-mului cu nagaica în mînă. Nota redacției românești menționează că astfel

erau transportați în Rusia deținuții politici. Explicația era necesară, pentru că M. R. Paraschivescu a tradus cuvîntul rusesc *тапатайка* prin docar :

. *din docarul*
cel cu coviltirul tras (p. 52)

Așadar, sensul versurilor apare mai mult din notă. E greu să ne închipuim însă că deținuții — fie și politici — erau transportați în docare. Docarul e o trăsură cu două roți, sau o trăsură boierească cu patru roți, ușoară și cam înaltă. Se putea spune *daradaică*, *patășcă* sau pur și simplu *căruță*, nicidecum docar.

Asemenea greșeli puteau fi ușor evitate, dacă traducătorul și-ar fi început munca printr-o documentare serioasă în problemele de istorie literară, teorie literară, lingvistică.

Dacă privim sub acest aspect versiunea romînească a operei lui Nekrasov, constatăm că de cele mai multe ori autorul traducerii nu acordă atenția cuvenită problemelor de limbă. Una din cauzele greșelilor de limbă este neglijarea principiilor lingvistice pe care trebuie să fie axată traducerea. Astfel, pornind de la faptul că scriitorul nu folosește în opera sa decît o parte din lexicul limbii comune întregului popor, traducătorul operei lui Nekrasov trebuie să examineze criteriile de selectare a cuvintelor — problemă de limbă și stil. Și lucrul acesta nu e greu de stabilit pentru cel ce cunoaște concepțiile lui Nekrasov, întreaga orientare ideologică a operei sale. Nekrasov scrie despre popor și pentru popor. Întreaga sa operă este pătrunsă de un puternic suflu folcloric. Era natural ca el să aleagă acele cuvinte care puteau fi înțelese de poporul întreg și în special de masele țărănești.

M. R. Paraschivescu a încercat să țină seama de acest caracter al limbii operelor lui Nekrasov, nu însă în măsura în care s-ar fi cuvenit. În versiunea romînească analizată, vom găsi multe cuvinte populare. Dar alături de ele apar și: *june*, *junețe*, *în van*, *bucle*, *zulufi*, *pălînd*, *fecioară*, *deci* ș.a. pe care nu le întîlnim în graul popular. Iată cîteva citate :

Vlaga ta ce-n van s-a stîns (Troica, p. 46).

Deci, să nu te uiți . . . (ibid., p. 47).

Zboară ofițerul june (ibid., p. 47).

Că buclat mi-i părul, de în dărăcit (Grădinarul, p. 42).

Buclat alături de *dărăcit* e cel puțin supărător.

Ce cîntec! Cunoscute arii!

Și cîntărețul are ghiers. (Gerul, moșu . . . , p. 285).

Cît de ușor transformă M. R. Paraschivescu pe un țaran în cîntăreț de operă, lăsîndu-i totodată *ghiersul* în loc de *glas* !

De vii, oacheșă fecioară,

Marfa mea ți-oi arăta (Marchitanii, p. 150).

„Fecioară” numește flăcăul pe o fată de țăran !

Și vezi fapta cea divină (Gerul, moșu... , p. 265).

Nu se poate spune că limbajul traducătorului nu-i bogat și variat. Prea variat chiar. Unul din momentele cele mai impresionante din poemul «Gerul, moșu cu nas roșu» îl constituie visurile halucinante ale țărâncei văduve, când gerul începe s-o cuprindă. Sub impresia morții soțului, Daria visează că lanul neseccerat la timp se transformă într-o oaste care năvălește asupra ei. Această prezentare metaforică a muncii prea grele pentru femeie este deosebit de sugestivă. Traducătorul însă a distrus poezia tragică a fragmentului, introducând în locul cuvântului *oaste* (cel mai nimerit pentru cuvântul rusesc *пaть*) expresia *putere armată* :

O nenumărată putere armată

Se făcea că mă-nconjoară (p. 267).

Prozaice și cam ridicole ni se par incursiunile traducătorului în domeniul anatomiei. Iată, de pildă, cum vorbește Gerul, stăpînul firii, în fața căruia se cutremură tot ce e viu :

Singele-n viscere

Și creieru-n țigvă să-l îngheț îmi place (Gerul, moșu... , p. 279).

Poate că ar fi fost mai bine dacă traducătorul ar fi urmărit mai îndeaproape textul rusesc, unde citim în locul expresiei *singele-n viscere* *кровь в жилах* *singele în vine*. E mai simplu și în același timp mai expresiv. Rima *viscere — plăcere* este într-adevăr nouă. Ea însă nu contribuie (așa cum ar trebui) la accentuarea elementului afectiv, ci, prin stîngăcia ei, ne face să zîmbim.

Stîngaci e și versul :

E-n plus la praznic o bucată (ibid., p. 246).

Alături de cuvintele și expresiile menționate vom găsi arhaisme sau regionalisme puțin cunoscute, cum ar fi, de pildă, *ghelir*, *polată*.

Trebuie subliniat încă un fapt important : oricît de aproape ar fi limba unei opere poetice — folclorice sau literare — de limba vorbită în mod curent, în relațiile zilnice dintre oameni, ea se deosebește totuși de aceasta din urmă prin valoarea afectivă accentuată, realizată cu ajutorul selecției. Astfel, chiar dacă se spune uneori *jumate* în loc de *jumătate*, sau *ghiers* în loc de *glas*, totuși folosirea lor în poezie trebuie să fie subordonată necesității de a crea o anumită atmosferă, de a caracteriza pe unul din eroi ș.a. Ele nu pot fi folosite la întîmplare, nu pot fi asociate cu orice alt cuvînt. Nu vrem să spunem prin aceasta că ar exista un anumit lexic pentru poezie, ci numai că un cuvînt nu trăiește izolat într-o operă literară.

Traducătorul fără experiență întîmpină destule dificultăți în înțelegerea și transpunerea *sinonimelor* și *omonimelor*. Semnificațiile multiple

ale unuia și aceluiași cuvînt, bogăția de nuanțe a sinonimelor sînt tot atîtea piedici în calea realizărilor unei traduceri bune.

M. R. Paraschivescu n-a izbutit să învingă multe din aceste dificultăți. Citim astfel, în poemul «Gerul, moșu...» :

Mînușite nu scînciți (ibid., p. 266).

sau

Gîtul încordat scîncește (ibid., p. 267).

În textul rusesc găsim verbul *выть* care are două înțelesuri : 1) *a dura* ; 2) *a se văieta*, *a scînci*. Traducătorul era dator să consulte dicționarul și să aleagă cuvîntul sau expresia cea mai potrivită pentru a reda conținutul textului, fragmentului sau frazei.

Un alt exemplu :

Se știe că *прощать* înseamnă *a ierta*. Nu este însă singurul înțeles al cuvîntului. În diateza reflexivă (*прощаться*) el înseamnă *a-și lua rămas bun*. Imperativul *прощай* înseamnă *adio, rămîi cu bine*. În poezia «Copiii de țărani», M. R. Paraschivescu traduce *прощайте ребята* (rămîneți cu bine, copii) prin : *copile, să ierți*. Cititorul are tot dreptul să rămînă nedumerit și să întrebe : de ce poetul cere iertare, de ce alege din droaia de copii pe unul și pe care anume îl alege ?

În ceea ce privește folosirea sinonimelor, M. R. Paraschivescu are preferințele sale, care îl îndepărtează mult de context.

Cîteva exemple :

Cuvintele *plasă*, *mreajă*, *rețea* sînt sinonime. Cuvîntul *plasă*, pe de altă parte, are două înțelesuri : 1) *rețea*, *împletitură*, *năvod* ; 2) subdiviziune administrativă.

În versiunea romînească a poeziei «Libertatea», citim la p. 226 :

*Eu știu că-n locul plasei din fosta iobăgie
Scornit-a omul multe, prea multe, ca să fie.*

Ce-ar putea înțelege din aceste versuri un cititor care nu cunoaște limba rusă ? Primul sens al cuvîntului *plasă* nu l-ar ajuta. Oprindu-se la cel de-al doilea înțeles, ar putea trage din versurile citate concluzia că prin reforma din 1861 s-a desființat plasa ca unitate administrativă (dacă va fi existat !), iar în locul ei s-au inventat alte subdiviziuni. S-ar putea crede că în iobăgie cel mai mare rău era existența plășilor ! Nekrasov ar fi astfel un vinovat fără vină, pentru că în textul rusesc citim :

*Знаю : на места сетей крепостных
Люди придумали много других*

ceea ce înseamnă :

Știu că în locul mrejelor (sau, mai potrivit, *lanțurilor*, *jugului*) iobăgiei, oamenii au inventat altele.

Уснуť înseamnă a *adormi* și uneori a *muri*. Avem și sinonimul a *ațipi*. În unele cazuri putem traduce уснуть și prin a *adormi* și prin a *ațipi*; atunci când уснуть înseamnă a *muri*, verbul a *ațipi* nu poate fi folosit, pentru că înseamnă a *adormi pentru puțină vreme*. Există expresia a *adormi întru domnul*. Poate fi ea înlocuită cu a *ațipi întru domnul*? Credem că nu. M. R. Paraschivescu folosește însă verbul a *ațipi* cu înțelesul de a *muri*. Iată cum e zugrăvită moartea unui boier :

*Apoi, ca de un cînt mîngăios legănat
De-al mării lîn val, la fel ca un prunc
Incet ațipi-vei (Gînduri înaintea unei intrări principale,
p. 166).*

Dacă la început avem impresia că e vorba de somn, și nu de moarte, citind versurile care urmează, înțelegem că eroul a murit, totuși, pe malul Mediteranei, pentru că autorul traducerii istorisește cum a fost adus cadavrul în țară *pe targă* ! (De ce *pe targă*, rămîne un mister).

După cum vedem, omonimia și sinonimia prezintă unele dificultăți pentru autorul traducerii analizate. O problemă și mai dificilă este aceea a traducerii grupelor de cuvinte, a expresiilor idiomatice.

Aici greșelile sînt mai numeroase. Ele se datoresc, în bună parte, cunoașterii insuficiente a limbii ruse și folosirii greșite a dicționarilor. Cu toate că dicționarele ruso-romîne dau corespondentul romînesc al altor expresii rusești, M. R. Paraschivescu preferă să traducă fiecare cuvînt izolat, fără legătură cu celelalte sau, în cel mai bun caz, să dea expresiei o interpretare personală. În al doilea rînd, trebuie să observăm că traducătorul nu valorifică întreaga bogăție lexicală a limbii romîne și nu dă expresiei o anumită justificare în context. Ne mărginim la cîteva exemple :

Expresia rusească ни за что, ни про что înseamnă *fără vină, pe de geaba, de pomană*.

Iată cum o traduce M. R. Paraschivescu :

S-o pierde băiatul ; de ce ? N-am să știu. (Geru, moșu..., p. 271).

Expresia ноги не слышатся zugrăvește plastic efectul pe care-l are o emoție puternică, în special spaima, asupra omului. *Nu mă ascultă picioarele*. Romînul spune : *mi s-au tăiat picioarele*. Acesta este corespondentul cel mai potrivit al expresiei rusești. M. R. Paraschivescu a găsit însă altul mai potrivit :

Atunci să fug m-am gîndit

Dar nu puteam de picioare. (Geru, moșu..., p. 267).

A nu putea de picioare înseamnă a fi foarte obosit, prin urmare cu totul altceva.

Expresia ловить речи, ловить слова înseamnă a sorbi vorbele cuiva, a asculta cu nesaț. Nu ni se pare nimerită traducerea a *prind vorbele* sau

cuvintele (v. p. 254), deși verbul ловить înseamnă a prinde (ловить мяч — a prinde mingea).

Expresia hiperbolică земля под ногами горит subliniază rapiditatea mișcării unei ființe. Nekrasov o folosește ușor modificată pentru a caracteriza iuțeala cu care aleargă un băiețel: *Aleargă. Ii arde iarba sub picioare.* Legătura dintre cele două propoziții e subînțeleasă (*asa încît, de-i*).

M. R. Paraschivescu traduce :

Aleargă și iarba-i arde sub călcăi.

Mult mai potrivită în cazul de față ar fi expresia : Aleargă de-i sfirnie călcăiele.

În versiunea românească a poemului «Orina, muma soldatului» agonia flăcăului, băiatul Orinei, clipele când își pierde cunoștința și aiurează sînt redade astfel :

Groaznic fu noaptea din urmă :

Și-a ieșit de tot din fire

(Orina, muma soldatului, p. 238).

În textul rusesc e : память потерялся. Înțelegem, de altfel, din versurile ce urmează că flăcăul aiurează, își închipuie că e la regiment și de aceea se zbuciumă, cere iertare ofițerului... Nu se poate spune despre el că și-a ieșit din fire. Această expresie înseamnă a-și pierde cumpătul, a se înfuria.

Expresia хорош гусь sau такой гусь nu poate fi tradusă cuvînt cu cuvînt : gînsac bun sau un astfel de gînsac. În rusește ea are nuanțe diferite, dar în general înseamnă : bună bucățică ! strașnic odor ! și are deci o nuanță ironică (p. 190-191).

Лежать на печи nu poate fi tradus a zace pe plită, ci a ședeă după (sau pe) cuptor.

Дом полная чаша înseamnă casă în care sînt de toate și oamenii trăiesc în belșug. Expresia nu poate fi tradusă prin casa... strălucă pahar, întrucît aceasta din urmă se referă la ordine, curățenie, și nu la belșug.

Надо же было exprimă nemulțumirea, ciuda chiar, în fața unui eveniment neașteptat și nedorit. Versul :

Надо же было вернуться соседу...

nu poate fi tradus : e vremea vecinului să vină acasă (Sașa, p. 89),

ci : cînd colo, vecinul se-ntoarce...

sau : nenorocul făcu să se întoarcă...

sau : dracu l-a adus...

Куда как înseamnă foarte, tare și subliniază ideea de superlativ

Versurile rusești :

И уж куда как становится зол крылья свои опаливши орел

înseamnă :

*Și grozav se mai înrăiește
Vulturul care și-a ars aripile.*

Ele nu pot fi traduse :

*Și unde-o să ajungă vulturul de acum,
Cînd arsa-i aripă e toată doar scrum ? (Sașa, p. 95).*

Toate aceste observații cu privire la lexic ne arată necesitatea aprofundării textului rusesc, pe de o parte, și a folosirii mai raționale a tuturor posibilităților pe care le oferă limba română, pe de altă parte. O traducere stîngace este, fără îndoială, supărătoare. Și mai supărătoare este însă forțarea limbii române, neglijarea normelor și a specificului ei. În ceea ce privește lexicul, ni se pare inadmisibil ca un cuvînt sau o expresie să capete înțelesuri neobișnuite, nefirești, necunoscute de nimeni. Nu putem spune, de pildă, *o lutoasă albă oală* (p. 283) în loc de *oală de lut* ! Știm că lutos înseamnă *ca lutul*.

Din versiunea românească a poemelor lui Nekrasov aflăm și alte lucruri uimitoare : stăncuțele *ciripese* (p. 188), flăcăii *deșartă* vorbe dulci (p. 211), veverițele *zvîrl pumni de nea* (p. 286), caii *înhămați la sanie trag... de chingi* (p. 255), drumeții *se descing la pungi* (p. 165), ceasornicele *sînt date cu aur pe zale* (p. 190). În toate aceste cazuri, nu este vorba de o traducere prea apropiată de original, ci numai de o interpretare liberă și „originală”, menită, probabil, să îmbogățească limba română cu valori lexicale noi. (Atunci cînd Nekrasov spune că un ceasornic are un lanț de aur, M. R. Paraschivescu traduce : ceasornic dat cu aur pe zale).

În traducerea lui M. R. Paraschivescu vom găsi pe lîngă greșelile menționate, un șir de abateri de ordin morfologic și sintactic.

Folosirea articolului este uneori arbitrară. Iată de exemplu un vers :

*Pentru ca domnii, un om mai degrabă
Pe băiețel să mi-l facă (Cîntec pentru Ercomușca, p. 170).*

A face om pe cineva nu-i tot una cu a face un om.

Verbul *a trebui* capătă foarte adesea desinențe neobișnuite. Astfel aflăm că indicativul prezent, persoana a III-a singular este *trebui*, și nu *trebuie*, așa cum spunem în mod obișnuit, așa cum ne recomandă să spunem și să scriem gramaticile. E vreun regionalism, poate. În orice caz ne vine greu să spunem : *ce-mi mai trebui ?* (p. 63), în loc de *ce-mi mai trebuie !* Sau : *Mie nu-mi trebui domnișoară* (p. 284), în loc de *nu-mi trebuie domnișoară*.

După cum știm, conjunctivul verbului *a avea* este *să aibă*, și nu *să aibe*.

Notăm și unele ezitări în folosirea timpurilor. Viitorul I apare uneori atunci când după sens ar trebui să fie prezentul indicativ sau construcția echivalentă, care în vechile gramatici se numea modul prezumtiv sau potențial.

De exemplu :

Dar cum și-or mai duce ei traiul mărunt? (Sașa, p. 72).

E vorba de niște vecini pe care poetul nu-i mai văzuse demult, despre care nu știe nimic. Din versul citat trebuie să înțelegem că poetul se întreabă *cum își vor putea duce ei traiul*, ceea ce presupune în viața vecinilor un eveniment grav. Nimic de felul acesta nu găsim în versurile ce preced pe cel menționat. De fapt poetul se întreabă : *Как то они доживают свой век?* (cum și-or fi ducând traiul, ce vor fi făcând?).

Vorbind de aceiași vecini, pe care-i va vedea în curînd, poetul spune că-s oameni de treabă, cumsecade. Miron-Radu Paraschivescu traduce însă astfel :

*Cît nu s-a-nserat, la vecini plec mai bine ;
La ei voi afla un tîhnit adăpost.
Ce oameni de treabă vecinii mi-au fost.* (Sașa, p. 71).

Folosirea perfectului compus este, în acest caz, cu totul nejustificată : vecinii nici n-au murit, nici nu s-au transformat în ticăloși.

Folosirea mai mult ca perfectului este uneori neașteptată :

*Plecat-ai de rușine — și soarta-ți dăruieși
Acelui ce aproape nu-ți fu, nici nu-l iubiseși* (Sașa, p. 49).

Imperfectul, mai mult ca perfectul și viitorul II sînt (...) în mod obișnuit timpuri de relație : acțiunea exprimată de ele este raportată la altă acțiune, fie concomitentă, dar deosebită în ceea ce privește durata, fie anterioară sau posterioară¹.

Faptul că propozițiile sînt legate prin și ne arată că în prima propoziție, și nu în cea de a doua, e vorba de o acțiune anterioară față de cealaltă. Deci, dacă este un mai mult ca perfect, locul lui este înainte de și.

Putem spune oare : *m-am trezit și adormisem?* (Alta e situația în fraza : *m-am trezit, și cînd te gîndești că abia adormisem!*).

M. R. Paraschivescu nu știe prea bine cînd anume și cum poate fi folosit gerunziul. În versiunea romînească pe care o dă, gerunziul înlocuiește uneori o propoziție subordonată, și anume finală :

*Iar de-atunci, adesea o văzui că vine
Să se plimbe, ori la lucrul meu cătînd
Și sta mult de vorbă...* (Grădinarul, p. 42).

¹ I. Jordan : *Limba romînă contemporană*, p. 438 ; v. și p. 444

Asemenea construcții sînt supărătoare, deși, poate, nu ne împiedică să aflăm ce vrea să spună autorul.

Alteori însă, folosirea gerunziului stîrnește nedumerire, produce confuzii, prin faptul că logica este în contradicție cu construcția frazei. Iată cîteva exemple :

*I-am fost prieten devotat
Și frate-ntru destin. Cu el
Pe-același drum spinos mergînd,
Destinul, care a fost la fel
De crud cu noi, nu l-a înfrînt* (V. G. Belinski, p. 98).

Ce cuvînt lămurește gerunziul? Pronumele *eu* sau substantivul *destin*?

Textul rusesc e clar. Traducerea lui ceva mai exactă decît versiunea de mai sus e următoarea :

*Am mers amîndoi
Pe-același drum spinos
Și am luptat zadarnic cu Destinul
La fel de aspru cu amîndoi.*

Un alt exemplu :

*Sub poala-i lungă, de muiere,
Verigi de lanțuri răsunînd
Porni nebunul, cu putere,
Să dea cu parul în pămînt* (Gerul, moșu..., p. 250).

Construcția aceasta nefirească ne face să ne gîndim, dacă nu cumva traducătorul percepe verbul *a răsuna* ca verb tranzitiv. Dacă el este într-adevăr tranzitiv, atunci putem să spunem că *nebunul răsună verigi* și să considerăm folosirea gerunziului în versurile de mai sus perfect justificată și foarte nimerită.

Aplicînd regulile gramaticale cunoscute la textul tradus de M. R. Paraschivescu, ajungem uneori să nu mai înțelegem sensul frazei :

*Dar, pe atunci iureșu-a pornit
În aprigul Paris, iar el
La noi răspunse-ntr-un alt fel* (V. G. Belinski, p. 102)

E vorba de ecoul pe care l-a avut revoluția franceză în Rusia. Pronumele *el* ar trebui să înlocuiască substantivul mai apropiat, *Paris*. Atunci însă ar însemna că *Parisul* „a răspuns într-un alt fel” în Rusia și nu *iureșul* (revoluția).

După cum pictura decadentă are nevoie uneori de explicații, pentru ca omul de rînd să știe că tabloul reprezintă un nud, de pildă, și nu o mobilă sau alt obiect, la fel și multe din versurile traduse de M. R. Paraschivescu cer precizări. Să nu credeți cumva că *el* înseamnă *Parisul*. Acest pronume înlocuiește substantivul *iureș*.

Traducătorul are uneori atîta încredere în perspicacitatea cititorului, încît omite subiectul într-un șir de propoziții, fără ca această omitere să aibă vreo justificare.

Uneori, cititorul înțelege. Alteori nu, sau, în orice caz, nu atît de ușor cum ar trebui.

Din versul :

De ți-a luat foc, ea-ți intră în casă (p. 248).

cititorul va înțelege, probabil, după îndelungi meditații, că e vorba de o casă care ia foc, după cum va izbuti să deslege și „șarada” din fragmentul următor :

*A fost tare tristă priveliștea asta :
Cu geamăt le plînze și plopilor creasta
Și-adînc spîntecat un mesteacăn bătrîn
În lacrimi șiroaie și-a luat rămas-bun.
Și strop după strop i se scurse pe rînd
Ca ultim prinos pe natalul pămînt* (Sașa, p. 80).

E vorba de sevă, probabil, va spune cititorul perspicace. Dar, cine știe, poate poetul român s-a gîndit la altceva, la vreun sinonim mai expresiv, mai „original” ? Prezența subiectului ni se pare absolut necesară. Nu credem că M. R. Paraschivescu consideră expresia *strop după strop* subiect.

Rostul conjuncțiilor și propozițiilor adversative nu reiese clar din versiunea romînească :

Că ageri bărbați, dar deștepți, sînt destui (Omul moral, p. 60).

Cuvintele *ager* și *deștept* se opun, așadar ?

Iată un exemplu și mai interesant. În poezia «Pe Volga», Nekrasov, amintindu-și de anii copilăriei, istorisește cum s-a dus odată noaptea la iaz, ca să vadă dacă într-adevăr ies din apă draci, așa cum i se spusese. Pe drum însă este cuprins de spaimă, ezită, ar vrea să se întoarcă. Iată versiunea romînească a fragmentului :

*Ori să mă-ntorc acasă poate ?
Dar de s-o năpusti vreun drac
Spre mine, și mă duce-n lac. . .
Dar tot nu m-am întors din drum.* (De vorbă, p. 176).

Prima propoziție adversativă este în contradicție cu cea de-a doua. Într-adevăr, dacă el vrea să se întoarcă, dar se teme de draci, și nu se întoarce, a doua conjuncție adversativă nu mai are sens. De fapt, traducerea corectă a versurilor e următoarea :

*Ori să mă-ntorc, poate, acasă ?
Altfel, te pomenști că sar asupra mea dracii.*

Greșeli de felul celor menționate sînt multe.

Analizînd procesul de formare a frazei, acad. Iorgu Iordan, în lucrarea «Limba romînă contemporană», subliniază că pot alcătui o frază propoziții independente al căror conținut e înrudit, și aceasta pentru că fraza reprezintă un tot organic (p. 706 și p. 703-704).

Iată acum o „frază” creată de M. R. Paraschivescu :

*Verigile trist răsunară,
Lucește glesna-i în inel,
Și-și trage parul după el.* (Gerul, moșu. . . , p. 251).

Comentariile ni se par de prisos.

Cîteva cuvinte despre topică. Atunci cînd e vorba de o operă în versuri, topică se va subordona, în parte specificului acestei forme de exprimare. Dar și în versuri, ordinea cuvintelor își are o logică și o justificare. Ea nu poate fi întîmplătoare.

Vom vedea totuși că M. R. Paraschivescu nu urmărește prin numeroasele inversiuni o accentuare a elementului afectiv, nu urmărește de fapt nimic, ci merge pe linia minimei rezistențe : să stea cuvintele cum pot, numai versul să rimeze !

Dăm mai jos cîteva exemple caracteristice :

Chiar de-a noastră de-o să fie
Babă, cu obraz boțit. . .
D-apoi știu că s-a gătit
Și la grai se fîndosește (Marchitanii, p. 209).

Înainte de a analiza ordinea cuvintelor în aceste versuri, trebuie să spunem — în treacăt măcar — că în ele traducătorul a îngrămădit greșeli peste greșeli. În primul rînd M. R. Paraschivescu n-a înțeles textul rusec, unde e vorba de *cucoană*, și nu de *țarancă*. Pronumele *нама* (a noastră) înlocuiește substantivul *барыня*, după cum reiese din versurile care preced pe cele citate. Marchitanul vorbește despre cucoana din satul lor : *хоть бы нама* (a noastră de pildă).

Traducînd pronumele prin *нама de-a noastră*, M. R. Paraschivescu schimbă înțelesul versurilor, întărînd această greșeală prin folosirea viitorului *de o să fie*, cu valoare de condițional (de-ar fi s-o luăm), pentru a trece imediat la perfectul compus : *d-apoi știu că s-a gătit*. În al doilea rînd, valoarea poetică a expresiei rusești *cror* — *crorom* este atenuată în traducere. În loc de *d-apoi știu că s-a gătit* ar trebui să fie : *da' cînd se gătește e cît mi țî-i stogul*. Sensul exact al versului : *Și la grai se fîndosește* este : *nu catadicesește* (cucoana) *să stea de vorbă cu de-alde noi*.

Aceste observații nu urmăresc să impună versiunile date de noi. Rostul lor este de a atrage atenția traducătorului asupra greșelilor și de a-l îndemna să caute o versiune în care conținutul fragmentului să nu fie în contradicție cu intențiile poetului rus.

În ceea ce privește topica, observăm că determinantul stă înaintea determinatului, ceea ce în cazul de față e inadmisibil. Nu putem spune (nici în proză, nici în versuri) *de-a noastră babă*, ci *babă de-a noastră*. Pe lângă aceasta, determinantul și determinatul sînt prea departe unul de celălalt, ceea ce creează dificultăți în înțelegerea propoziției.

Versurile care urmează stîrnesc de asemenea nedumerire :

*N-ai să te temi de nimeni și liber, din pruncie
Îți vei putea alege dorita meserie.* (Libertatea, p. 225).

Textul rusesc e următorul :

С детства никем не запуган, свободен,
Выбереш дело, к которому годен

Sensul versurilor :

(Fiindcă) nimeni nu-ți va băga frica-n oase în copilărie, (fiindcă) vei fi liber, îți vei putea alege meseria cea mai potrivită (cu aptitudinile tale).

Din traducerea lui M. R. Paraschivescu reiese că eroul își va alege meseria încă *din pruncie*. Cam devreme. Cuvîntul *pruncie*, pus la loc nepotrivit, a creat această nuanță comică, accentuată prin punctuație.

Versul : *Și cade de pe sac cînd sare* (Gerul, moșu. . . , p. 284) ar putea fi interpretat în două feluri : a) și cade, atunci cînd sare de pe sac ; b) și cade de pe sac, atunci cînd sare. A doua interpretare e absurdă. Nu poți rămîne pe sac și sări în același timp. *De pe sac* se referă la verbul *a sări*, și nu la *a cădea*. Prin urmare, trebuia schimbată ordinea cuvintelor sau punctuația. Cit de simplu și logic e versul rusesc : Спрыгнула с мешка и ушла (sări de pe sac și căzu).

În poezia «Marchitanii» un tilhar îi omoară pe cei doi negustori ambulănți :

*Mut, pe Vaniușca-l doboară,
Cel bătrîn căzînd, răeni* (p. 222).

În textul rusesc :

- Без словечка Ваня валится (Vania se prăbușește fără să scoată un cuvînt).

Prin urmare, *mut* se referă la victimă, și nu la tilhar, așa cum vrea să spună traducătorul.

Ne mărginim la aceste cîteva exemple. Din ele am putut observa că sensul multor versuri ajunge greu pînă la cititor, atît din cauza unei topici nefirești, cît și din pricina punctuației. Punctuația, fiind legată de conținutul vorbirii, trebuie să ajute la înțelegerea lui. Iată cîteva exemple în care punctuația, după părerea noastră, știrbește claritatea textului :

*E ars ogorul, turma tînjește de lingoare,
În albia deșartă a girlei, capu-și lasă.* (Acasă, p. 50).

Turma tinjește în albie? sau își lasă capul în ea? Puse între virgule cuvintele subliniate rămân suspendate între două propoziții.

Uneori M. R. Paraschivescu folosește virgula acolo unde ar fi fost mai logic să pună punct și virgulă sau punct :

*Iată și soacra, bătrânică,
Trudind, pe sacul plin cu grînă,
Zglobia Mașa, frumușică,
Stă cu un morcov roșu-n mînă.* (Gerul, moșu. . . , p. 282).

Avem aici două idei : 1) soacra muncește, 2) Mașa stă pe sac cu un morcov în mînă. După gerunziul *trudind*, trebuie să urmeze punct și virgulă (sau punct). Altfel s-ar putea crede că soacra muncește *pe sacul plin cu grînă*.

Cu toate că limba romină își are normele specifice în ceea ce privește punctuația, există unele reguli comune, dacă nu tuturor limbilor, în orice caz multora din ele.

Ni se pare că uneori traducătorul neglijează, fără motiv, punctuația din original, ceea ce ne arată că nu înțelege textul. Iată câteva versuri rusești :

Когда бы знали жизнь мою
Мою любовь, мои волнения...
Угрым и полон озлобленья
У двери гроба я стою...

Traducerea corectă :

*Dacă mi-ar ști /lumea/ viața,
Iubirea /mea/, frământările /mele/. . . ,
Cu inima mîhnită și înveninată
Stau în pragul morții.*

M. R. Paraschivescu neglijează punctele de suspensie din original și dă următoarea traducere :

*Chiar cînd să-mi dau totu-n vileag :
Iubire, viață, frământare,
Atunci, plin de mîhniri amare,
Stau pe-al mormîntului, meu prag.* (Poet și cetățean,
p. 124-125).

Punctele de suspensie omise subliniază durerea profundă a celui ce n-a fost înțeles de nimeni și de aceea în pragul morții e copleșit de mîhnire și revoltă. Nu e vorba, nicidecum, să dea în vileag sentimentele sale. Din traducerea lui M. R. Paraschivescu înțelegem că eroul e gata să-și dezvăluie sentimentele, dar e prea tîrziu. Interpretarea e greșită.

Un alt exemplu :

*În toiul cumplitelor munci de la țară,
Cu greu dai de-o soartă atît de amară,
Cum este-a rusoaicei ursită* (Verde fremăat, p. 231).

Din aceste versuri am putea deduce că viața țărancei era grea numai în toiul muncilor de vară. Încolo, femeia o ducea bine! Nekrasov nu e de aceeași părere. Iată versurile rusești :

В полном разгаре страда деревенская
Доля ты! Русская долюшка женская!
Врад-ли труднее сыскать!

Sensul lor aproximativ e următorul :

Secerișul e în toi. . .
O, soartă! Soarta femeii ruse!
Nu-i alta mai amară.

Dacă vrem să înțelegem și să traducem corect un text, sîntem datori să ne oprim și la semnele de punctuație, care de multe ori ne ajută să urmărim firul gândurilor poetului.

Liniuța apare în versurile traduse de M. R. Paraschivescu mai mult pentru a-l încurca pe cititor, decît pentru a da claritate frazei :

*Iar Sașa nu vrea să se lase nici ea —
Nu bea, de băut — numai buza-și muia* (Sașa, p. 86).

E greu să ne explicăm de ce *nu bea, de băut* e între liniuțe. Nu e o construcție incidentă, pe care dacă am elimina-o înțelesul frazei ar rămîne neștirbit.

Iată un alt exemplu :

*E pasăre — zice — mereu călătoare :
Am fost chiar acum prin străine hotare* (Sașa, p. 85).

Zice s-a intercalat în vorbirea directă. Cine este însă ființa despre care vorbitorul spune că-i pasăre călătoare? Din textul rusesc aflăm că-i vorbitorul însuși! Deci nu e ci *sînt*. În această interpretare a versului, ghilimelele nu-și mai au rostul. Traducătorul mai avea și altă posibilitate : să transforme vorbirea directă în indirectă : *zice(a) că-i pasăre mereu călătoare*. Oricare din cele două soluții e mai bună decît aceea pe care a ales-o M. R. Paraschivescu.

Încheiem această parte a analizei, oprindu-ne asupra folosirii cuvintelor de legătură. Am observat mai sus că traducătorul folosește în chip ciudat conjuncțiile în propozițiile adversative.

Conjuncția *și* apare în multe versuri fără nici un rost :

*Povestea ta e-un negustor, ne-a frînt
Și inima* (Pe Volga, p. 181).

*Ea, lacom, lipi de-a ei buze crăpate
Și marginea oalei de lut*
(Verde freamăt, p. 232).

(Cînd bei apă, ce poți *lipi* de buze în afară de marginea oalei, cîinii, paharului?)

Rămineți cu bine și voi, oameni buni! (Sașa, p. 87). (Cînd îți iei rămas bun de la o singură persoană, de la o singură familie — așa cum e cazul —, și, indiferent dacă e conjuncție sau adverb, nu-și are rostul).

Am analizat versurile traduse de M. R. Paraschivescu sub aspectul lor lexical, morfologic și sintactic. Am insistat prea mult, poate, asupra unui șir de greșeli. Dar nu toate versurile din acest volum sînt prost traduse.

Nu toate sînt greoaie. Se remarcă, prin unitatea dintre conținut și formă, prin claritatea și muzicalitatea lor, poeziile: «Cămătarul», «Cintec de leagăn», «Lanul nesecerat». Bine traduse sînt unele fragmente din poemul «Marchitani».

În poemul «Geru, moșu cu nas roșu» se reliefează versurile care conțin elementele bocetului popular și care ne impresionează prin gingășia imaginilor și simplitatea stilului.

Prin urmare, traducătorul nu e lipsit de talent. De ce atunci sînt atît de rare aceste scipiri? De ce din zeci de poezii, numai cîteva au într-adevăr valoare poetică? Nu credem că de vină sînt dificultățile pe care le prezintă traducerea versurilor. Criticul sovietic K. Ciukovski citează în cartea sa «Măiestria lui Nekrasov»¹ un fragment din scrisoarea lui Nekrasov către Tolstoi: „Mi se întîmpla de multe ori să petrec nopți întregi cizelînd cinci versuri. De atunci, am căpătat convingerea că nu există idee pe care omul să n-o poată exprima clar și convingător pentru alții, dacă își dă osteneala. Întotdeauna simt un fel de ciudă, cînd aud fraza: «Nu se poate exprima în cuvinte». Cuvîntul corespunzător există, dar mintea noastră e leneșă”.

Vorbînd despre măiestria lui Nekrasov, criticul sovietic subliniază efortul continuu al poetului de a da versurilor sale cît mai multă expresivitate, precizie și muzicalitate. Într-adevăr, poezia lui Nekrasov — clară, simplă și expresivă în același timp — produce o impresie profundă asupra cititorului, indiferent de gradul de cultură al acestuia. Traducătorul trebuie, după cum am mai spus, să studieze opera lui Nekrasov, să analizeze felul în care s-au concretizat în ea concepțiile poetului, ideile, sentimentele. Atunci, și numai atunci el va găsi cuvintele cele mai potrivite și traducerea va reprezenta o unitate armonioasă, sobră. Atunci va putea ajunge pînă la cititorul român verbul pasionant al marelui poet rus. M. R. Paraschivescu a neglijat acest studiu preliminar atît de necesar, a lucrat puțin și n-a încercat o analiză critică a celor ce a așternut pe hîrtie.

Ne-ar fi greu să vorbim de stilul traducerii, pentru că stilul este cristalizarea ideii. Vom încerca totuși să arătăm de ce specificul stilului lui

¹ K. Ciukovski, *Masterstro Nekrasova*, Moskva, 1952, p. 200.

Nekrasov n-a fost reliefat de autorul traducerii (căci nu putem face aprecieri asupra stilului după două-trei poezii traduse bine).

Versul lui M. R. Paraschivescu e greoi. Ideea pe care, în mod normal, o reliefează propoziția principală este învăluită într-o profuziune de digresiuni și completări, concentrate în propoziții subordonate sau părți de propoziție secundare, dispuse fără prea multă grijă pentru logica și echilibrul frazei. La acestea se adaugă și transferul pe care Nekrasov îl folosește extrem de rar. Iată, de pildă, un fragment :

*Văpaia ardea în amurgul de aramă ;
Prin sihla vecină ce n-a fost tăiată,
Din colțul de ceruri cel rumen, săgeată
Aprins strălucind, drept din soare împunge,
Iar pomii în raza de aur îi unge,
Punînd pe movila din zări, neclintită,
Icoana luminii cu umbra-mpletită. (Sasa, p. 83).*

Primele versuri sînt bine traduse. Începînd cu versul al treilea descrierea devine greoaie. Echilibrul frazei din original, în care așezarea predicatelor creează o anumită simetrie și reliefează imaginile, a fost distrus.

Traducerea în proză a fragmentului rusesc este :

*Din marginea rumenă a cerului
Răzbătea soarele cu raza-i luminoasă,
Se așternea — fîșie de chihlimbar pe cioturi,
Și arunca peste dîmbul îndepărtat
Un desen nemișcat de lumini și umbre.*

Impresionante sînt în poezia lui Nekrasov generalizările care — fie că încheie un poem, fie că sînt situate la începutul capitolului — creează o anumită atmosferă, o anumită tonalitate, în care se va desfășura acțiunea. Ele ne dau, de obicei, concentrată, ideea dominantă a poemului și de aceea prezintă dificultăți pentru traducători. M. R. Paraschivescu înlătură, uneori, generalizarea. Într-un fragment din poemul «Gerul, moșu cu nas roșu», Nekrasov vorbește despre soarta femeii ruse :

Три тяжкие доли имела судьба
И первая доля : с рабом повенчаться
Вторая — быть матерью сына раба,
А третья — до гроба рабу покоряться.
И все эти грозные доли легли
На женщину русской земли.

Traducerea exactă :

*Trei destinuri grele sînt pe lume :
Întîi să te cununi cu un rob,
Al doilea — să ai un fiu rob
Al treilea — pînă la moarte să te supui unui rob.
Și toate aceste destinuri cumplite
Le îndură femeia rusă.*

Aceste versuri fac parte din minunata digresiune, care poate fi numită, pe drept cuvânt, un imn închinat femeii, țărancei din Rusia.

Iată acum versiunea lui M. R. Paraschivescu :

*Ursita la trei încercări o supuse ;
Întîia : cu-un rob trebuiau s-o cunune.
La prunc de rob mumă — a doua-i fuse,
A treia — de rob ai s-ascuți, orice spune.
Și date au fost aste groaznice soarte
Femeii pămîntului rus să le poarte. (Gerul, moșu... ,
p. 243).*

Nu e greu de observat că generalizarea se rezumă la ultimele două versuri. Celelalte se referă la eroina poemului, Daria, despre care poetul vorbește cînd la persoana a doua, cînd la a treia.

Este foarte interesant să urmărim felul în care își alege Nekrasov epitetetele. Ele întinsec două condiții importante : precizia și expresivitatea. Autorul versiunii românești nu acordă însă atenția cuvenită epitetelor ; ele sînt adesea nepotrivite. Se știe de exemplu că mesteacănul are frunza mică și rară ; epitetul de *stufos* nu i se potrivește (p. 79). Nu se poate spune, de asemenea, că epitetetele cele mai potrivite pentru *ogor* sînt *hrănit* sau *des* (p. 75). *Bîrlogul* este mai curînd *întunecos* decît *umbros* (p. 79). *Cetățeanul* care „nu poartă nici un mesaj” nu poate fi numit *drept*, pentru simplul motiv că Nekrasov considera această atitudine ca *dreaptă* (p. 121).

Iată un exemplu și mai interesant, în care două epitete se contrazic :

*Of, cucoană, nas pe sus,
Ieși în lume rușinoasă (Marchitanii, p. 209).*

E greu să ne închipuim o cucoană înfumurată și în același timp rușinoasă.

Trebuie să notăm de asemenea folosirea repetată a epitetelor *dulce*, *dulceață*, care s-au banalizat demult, devenite fade, lipsite de expresie. Nekrasov evită epitetul gol de conținut.

Comparația este una din figurile de stil folosite adesea de Nekrasov. Ca și epitetul, comparația în poezia lui Nekrasov este extrem de expresivă.

În versiunea românească comparațiile ne uimesc însă nu prin expresivitate, ci prin nepotrivirea lor.

E Grișa ca o stîncă neagră (Gerul, moșu... , p.283).

Ce l-a îndemnat pe traducător să compare un copil de țaran cu o stîncă ? S-ar putea să fie o greșeală de tipar : în locul cuvîntului *stîncă*, trebuia să fie, poate, *stancă*, dar atunci cuvîntul *neagră* e de prisos.

Nekrasov spune : *чѣрен как галчонок* (negru ca un pui de cioară).

Un alt exemplu :

*E liniște grea ! ca o voce din sat
Ce parcă-n ureche-ți vuieste,
Tălpicul de-un ciot de pământ s-a freat
Și parcă-n suflet scrișnește* (Gerul, moșu. . . , p. 262).

Tălpicul s-a freat. . . ca o voce din sat ! Comparația este, într-adevăr, originală. Meritul este exclusiv al traducătorului, pentru că la Nekrasov n-o găsim.

Altă comparație origina'ă :

*Iar pinii-n salut vârful și pleacă pe rînd,
De parc-ar șopti, binișor, lunecînd,
Ca valul sub bolta de verzi crengi adîncă* (Sașa, p. 74).

Cu alte cuvinte, pinii își pleacă vîrfurile, lunecînd sub crengi ca valul ! Asemenea fenomene extraordinare nu se întîlnesc nici în basme, căci și fantasticul își are rostul său și nu e complet desprins din real.

Inspirîndu-se din poezia populară, Nekrasov folosește adesea paralelismul pentru a reliefa ideea sau sentimentul. În poemul : «Gerul, moșu cu nas roșu», eroina, Daria, visează că-i împresurată de dușmani și că toți ai casei vin s-o scape, unii mai repede, alții mai încet :

*Aud cum duduie pămîntul :
Vine cea dintîi mama ;
Firele de iarbă foșnesc și tremură :
Copiii la măicuța lor aleargă :
Aripa morii se-nvîrte-ncet,
Dacă nu bate vîntul :
Fratele vine alene, cu popasuri,
Socrul abia-și tîrăște picioarele.
Numai pe dragul meu
Nu l-am văzut.*

Este impresionantă această dozare a sentimentelor, reliefată prin imagini din natură.

În traducerea lui M. R. Paraschivescu, paralelismul își pierde expresivitatea, pentru că, de fapt, autorul n-a înțeles textul rusesc.

*Nu dă moara din aripi
Cînd în cîmp nu bate vînt
Frățiorul, într-o clipă,
Vine-adoarme la pămînt.* (Gerul, moșu. . . , p. 267-268) !

Mișcarea lentă a aripilor morii nu poate fi comparată cu rapiditatea mișcării fratelui. Pe de altă parte e greu să ne închipuim că cineva vine în fugă să-și ajute sora și adoarme, subit, în fața dușmanului. Toate acestea sînt interpretări mult prea libere ale textului original. Libertatea în transpunerea textului rusesc merge uneori foarte departe. M. R. Paraschivescu ajunge, de pildă, să introducă eroi care la Nekrasov nu există !

În poemul «Sașa», Agarin, tipul omului de prisos, vine des la vecinii săi, stă de vorbă cu Sașa.

În versiunea românească citim :

*Și-ntr-una mai des de tot venea pe la noi,
Cu Sașa-n plimbări, stau de vorbă amîndoi.* (p. 85).

Amîndoi — adică Agarin și un necunoscut !

Uneori versiunea e de-a dreptul comică.

În traducerea poeziei «Poet și cetățean», cetățeanul i se adresează astfel poetului, întins pe păt :

E timpul să te scoli de jos ! (p. 115).

Și mai amuzant este versul următor din poezia «Copii de țărani» :

Pe loc m-a-nșfăcat un șarpe ! (p. 191).

Ce fel de șarpe o fi fost dacă putea înșfăca un om ? Boa-constrictor ?

În textul rusesc rolurile sînt inversate : omul înșfăcă șarpele !

Această lipsă de logică este inadmisibilă. Departe de noi gîndul că traducătorul și poetul român nu și-ar fi putut da seama de numeroasele inconsecvențe ale tălmăcirii sale. Sîntem convinși că le-ar fi evitat, dacă ar fi examinat sensurile cu ochiul sever al criticului, sau dacă le-ar fi recitat, cel puțin, cu atenție.

Cuvîntul corespunzător există, dar mintea noastră e leneșă, spunea N. krasov, poetul care a prețuit atît de mult bogăția și expresivitatea limbii. Aceeași idee a exprimat-o, într-unul din articolele sale, poetul și criticul literar, Alexandru Philippide : . . . *literatura rusă, în genere, are un caracter de sociabilitate, care o face să fie repede și ușor accesibilă și străinătății. . . Asta nu înseamnă că e ușor de tradus. Traducătorul, ca să izbutească, trebuie să caute și să găsească corespunderi de ton în limba românească. Și le poate găsi, pentru că limba românească este un admirabil instrument poetic ; pentru poezie, limba noastră are bogății nesfîrșite. Limba noastră poate exprima orice gîndire, orice nuanță, oricît de subtilă, orice mlădiere lirică. Sub o pană iscusită, poezia rusă poate trece îndată în limba românească, fără să-și piardă nimic din strălucirea și cîntecul ei. Poezia astfel tradusă este geamănă poeziei originale, în noua ei formă românească*¹.

¹ „Veac Nou”, 3 iunie 1955, p. 2.